

เมื่อดพรายทำนอง เทคนิคทางสุนทรียศาสตร์แบบหนึ่งของดนตรีไทย

^๒
๓ าสุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) คือเรื่องของการประเมินค่าและ แสวงหากฎเกณฑ์กำหนดความงาม สำหรับดนตรีนั้นเกณฑ์ดังกล่าวก็คือ เรื่องของความไพเราะ ไม่ว่าจะเป็น ดนตรีของชาติใดก็ยึดถือว่าความไพเราะ ของดนตรีเป็นสิ่งสำคัญที่สุด เป็นความ ไพเราะที่ใช้เสียงดนตรีเป็นสื่อสามารถ ทำให้ได้เกิดความประทับใจเกิดอารมณ์ ตามเสียงดนตรีที่บรรเลงเป็นทำนอง (Melody) ไปสู่ผู้ฟังนั่นเอง สำหรับ สุนทรียศาสตร์ทางดนตรีไทยนั้นได้มีนัก วิชาการหลายท่านได้นำเสนอเรื่องเกี่ยวกับ สุนทรียศาสตร์ไว้หลายบทความแล้ว สำหรับบทความนี้จะขอเสนอสุนทรีย-

พงษ์ศิลป์ อรุณรัตน์*

---

*อาจารย์ประจำภาควิชานาฏยสังคีต คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

วารสารอักษรศาสตร์

ศาสตร์ทางดนตรีไทยในสถานการณ์แต่งทำนองดนตรีของแต่ละเครื่องดนตรีในแต่ละเพลง ซึ่งลักษณะของทำนองเพลงไทยนั้นมีวิธีการแต่งเพลงได้หลายแบบ โดยยึดส่วนที่สำคัญคือ ส่วนที่เป็นทำนองหลัก (Pivotal melody) หรืออาจเรียกว่า ทำนองลูกฆ้อง ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของแต่ละเพลงโดยผู้แต่งจะกำหนดทำนองเอาไว้ถ้าต้องการให้บรรเลงแบบเหมือนกันหมดทุกเครื่องมือก็จะทำทางเอาไว้อย่างชัดเจน แต่ถ้าไม่ต้องการให้บรรเลงเหมือนกันทุกเครื่องมือก็จะแต่งทำนองไว้ง่าย ๆ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้บรรเลงมีอิสระในการบรรเลงโดยยึดที่เสียงตกของจังหวะในแต่ละวรรคเพลงเอาไว้ เมื่อนำมาบรรเลงเครื่องดนตรีในแต่ละเครื่องจะทำการคิดแปรทำนองหลักออกเป็นทำนองของแต่ละเครื่องดนตรีให้เหมาะสม เกิดเป็นการสอดประสานทำนองของแต่ละเครื่องดนตรีให้ไพเราะนั่นคือส่วนที่เรียกว่าเม็ดพรายทำนอง (Melodic seed) อันเป็นทำนองในส่วนที่สอง ดังนั้นในแต่ละเพลงจะประกอบด้วยสองส่วนคือ ทำนองหลัก (Pivotal) และเม็ดพรายทำนอง (Melodic seed)

เครื่องดนตรีไทยนั้นมีหลักของการบรรเลงที่แตกต่างกันออกไป ในแต่ละเครื่องดนตรีจะมีความไพเราะของน้ำเสียง (Tone colour) ที่แตกต่างกันออกไปเมื่อนำมาบรรเลงร่วมกันจะมีการสอดประสานเสียงกันให้เกิดความไพเราะ ในแต่ละวงดนตรีก็มีการสอดประสานที่แตกต่างกันออกไปไม่ว่าจะเป็นวงปี่พาทย์ วงเครื่องสาย และวงมโหรี ซึ่งผู้ฟังสามารถเลือกฟังได้ตามรสนิยมของแต่ละท่าน ในระยะแรกนักดนตรีไทยที่เพิ่งเริ่มหัดเล่นดนตรีจะไม่สามารถคิดค้นเม็ดพรายทำนองขึ้นเองได้ ต้องอาศัยจากครูเป็นผู้ถ่ายทอด ดังนั้นเมื่อฟังวงดนตรีของนักดนตรีที่เพิ่งหัดเล่นอาจจะไม่ไพเราะเท่ากับนักดนตรีอาชีพ เพราะยังบรรเลงแบบทำนองง่าย ๆ ไม่มีการสอดประสานทำนองภายในวงดนตรีมากนัก ผิดกับการฟังจากนักดนตรีที่มีฝีมือทางการบรรเลงที่มีประสบการณ์ทางดนตรีอย่างดี ผ่านการฝึกหัดจนสามารถทำเม็ดพรายทำนองในการบรรเลงได้ดี จนกลายเป็นทางบรรเลงเฉพาะของตัวเอง

สำหรับการนำเสนอเม็ดพรายของทำนองนั้นผู้เขียนบทความจะขอแนะนำเสนอไว้ โดยอาศัยตัวอย่างการทำเม็ดพรายทำนองโดยการแปรทางบรรเลงระนาดเอกของ พระเพลงไพเราะ (โลม สุวาทิต 2431-2480) ซึ่งเป็นปลัด

กรมพิณพาทย์หลวงสมัยรัชกาลที่ 6 และเป็นนักระนาดเอกที่พระองค์ทรงโปรดมากที่สุด ท่านผู้นี้มีหน้าที่บรรเลงระนาดเอกประกอบโขนละคร จนพระองค์รับสั่งว่า “ถ้าสิ้นพระเพลิงไผเราะ ก็ไม่อยากจะเล่นโขนละคร” (พระยา-ภูมิเสวิน 2515: 38) ท่านเป็นครุระนาดเอกคนสำคัญของวงการดนตรีไทยฝีมือทางระนาดเอกดีมากจนสามารถบรรเลงได้ทั้งเดี่ยว ประชันฝีมือ และบรรเลงประกอบโขนละคร มีปฏิภาณไหวพริบในการทำทางระนาดเอกอย่างยอดเยี่ยม (มนตรี ตราโมท 2536: สัมภาษณ์) แม้ว่าทางระนาดเอกของพระเพลิงฯ จะหาผู้สืบทอดแนวทางการบรรเลงได้ยากเนื่องจากท่านถึงแก่กรรมตั้งแต่อายุยังไม่มาก แต่ฝีมือทางระนาดเอกของท่านก็ยังมีปรากฏอยู่ในแผ่นเสียงที่ท่านได้บรรเลงเอาไว้มากมาย ทั้งแผ่นเสียงในรัชกาลที่ 6 ที่ท่านได้บรรเลงร่วมกับวงพิณพาทย์พระยาประสานดุริยศัพท์ ซึ่งนักดนตรีคือบรรดาข้าราชการกรมพิณพาทย์หลวง และแผ่นเสียงในสมัยรัชกาลที่ 7 ซึ่งท่านเป็นหัวหน้าวงด้วยตัวเองใช้ชื่อว่า พิณพาทย์และมโหรี พระเพลิงไผเราะ

สำหรับแผ่นเสียงที่นำมาประกอบการวิเคราะห์ครั้งนี้ใช้แผ่นเสียงซึ่งท่านบันทึกไว้ในรัชกาลที่ 7 ซึ่งท่านเป็นหัวหน้าวงควบคุมวงดนตรีด้วยตัวเอง โดยบันทึกกับห้างแผ่นเสียงตราตึก หน้ากระดาดาสีแดง ของบริษัทโอเดียน โดยทำการบันทึกเสียงที่บ้านนรสิงห์ ของเจ้าพระยารามราฆพ (ม.ล. พัน ฟุ้งบุญ) ซึ่งปัจจุบันคือท่าเนียบรัฐบาล โดยบันทึกเพลงโขนละครเอาไว้หลายเรื่อง เช่น โขนรามเกียรติ์ ตอนสุรปะนะชา ละครเรื่องมณีพิชัย เรื่องอิเหนา เรื่องคาริ เรื่องอาหรับราตรี เป็นต้น ท่านเป็นผู้บรรเลงระนาดเอกทั้งหมด (มนตรี ตรา-โมท 2536: สัมภาษณ์) ผู้เขียนเลือกนำเสนอทางระนาดเอกของท่านจากแผ่นเสียงรามเกียรติ์ ตอนสุรปะนะชา หมายเลข A 229036 ซึ่งแผ่นเสียงชุดนี้ได้หม่อมจันทร์ กุญชร เป็นผู้ขับร้อง แผ่นเสียงชุดนี้ออกจำหน่ายประมาณ พ.ศ. 2471 (พูนพิศ อมาตยกุล 2540: 84)

เพลงที่ใช้บรรเลงประกอบในแผ่นเสียงชุดนี้มีหลายเพลงที่ไผเราะแต่เพลงที่เลือกมาเสนอคือ เพลงดอกไม้ไทร 2 ชั้น เป็นเพลงที่ใช้บรรเลงอยู่ในชุดทำขวัญและใช้บรรเลงประกอบโขนละครด้วย ลักษณะของเพลงดอกไม้ไทรมี 2 ท่อน ท่อนแรกมี 4 จังหวะ ท่อนสองมี 6 จังหวะ ทั้งสองท่อนมีทำนองที่

วารสารอักษรศาสตร์

คล้ายกันในจังหวะแรกและเป็นเพลงทางพื้น ๆ ทำนองเรียบง่ายไพเราะเอื้ออำนวยให้นักดนตรีสามารถบรรเลงตามเม็ดพรายทำนองได้อย่างอิสระ (วิเชียร กุลธัญท์ 2523: 82) ซึ่งพระเพลงไพเราะก็ใช้ความสามารถในการบรรเลงได้อย่างยอดเยี่ยมโดยผู้เขียนได้นำเสนอเปรียบเทียบเม็ดพรายทำนองระนาดเอกของท่านกับทำนองหลักของเพลงนี้ ซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้ว่าแนวการดำเนินเม็ดพรายทำนองเป็นอย่างไร โน้ตเพลงที่มาแสดงในบรรทัดแนวแรกเป็นทางระนาดเอกของพระเพลงไพเราะ ส่วนบรรทัดแนวที่สองเป็นทำนองหลัก

ดอกไม้ทร 2 ชั้น

ท่อน 1

ทางระนาดเอกของพระเพลงไพเราะ

1 2. ท่อน 2

วารสารอักษรศาสตร์

The image displays a musical score for piano, organized into five systems. Each system consists of two staves: a treble clef staff on top and a bass clef staff on the bottom. The music is written in a key signature of one flat (B-flat) and a 4/4 time signature. The notation is highly rhythmic, featuring a dense pattern of sixteenth and thirty-second notes, often beamed together. The first four systems each contain four measures. The fifth system is divided into two parts: the first part contains three measures and is marked with a '1.' above the staff, indicating a first ending; the second part contains two measures and is marked with a '2.' above the staff, indicating a second ending. The score concludes with a double bar line and repeat dots.

จากโน้ตที่มาแสดงข้างต้นสามารถวิเคราะห์ให้เห็นถึงวิธีการดำเนินเม็ตพรายทำนองของพระเพลงไพเราะที่ยอดเยี่ยมไพเราะสมกับราชทินนามที่ท่านได้รับพระราชทาน เพราะในจังหวะแรกของทั้งสองท่อนมีทำนองที่คล้ายกันแต่ท่านดำเนินเม็ตพรายทำนองที่แตกต่างกันออกไป วิธีการแบบนี้มักจะปรากฏในเพลงไทยหลายเพลงซึ่งมีทำนองที่คล้ายกันอยู่ในบางวรรคเพลง ถ้าเป็นผู้บรรเลงเพลงไทยที่มีความสามารถก็จะคิดเม็ตพรายทำนองที่แตกต่างกันออกไปราวกับว่าเป็นคนละทำนอง ทั้งนี้ขอเพียงถ้าผู้ที่เป็นนักฟังเพลงไทยจะเลือกที่จะฟังและเปรียบเทียบว่าผู้บรรเลงมีความสามารถในการดำเนินเม็ตพรายทำนองอย่างไร

วิธีดังกล่าวจะเป็นหลักสำคัญของสุนทรียศาสตร์ทางดนตรีไทยได้ ยิ่งนักดนตรีสามารถดำเนินเม็ตพรายทำนองให้แตกต่างและใช้ปฏิภาณคิดทำนองขึ้นอย่างไพเราะรสของเพลงนั้นก็จะเป็นความไพเราะได้ ซึ่งถ้าวงดนตรีวงใดมีนักดนตรีที่มีความสามารถในการคิดเม็ตพรายทำนองในแต่ละเครื่องดนตรีก็จะทำให้สอดประสานกันจนเกิดความไพเราะอันทำให้ผู้ฟังเกิดความประทับใจได้ วงดนตรีวงนั้นจะได้รับความนิยมเป็นอย่างดี และไม่จำเป็นต้องเป็นวงที่มีเครื่องดนตรีหลายชิ้นเหมือนกับวงดนตรีของตะวันตกซึ่งมีเครื่องดนตรีมากมายและสอดประสานให้เกิดความไพเราะ แต่สำหรับวงดนตรีไทยมีเครื่องดนตรีเพียงไม่กี่ชิ้น ถ้าผู้บรรเลงมีความสามารถในการดำเนินเม็ตพรายทำนองได้ดีก็เกิดความไพเราะได้ ดังที่พระเพลงไพเราะได้แสดงให้เห็นประจักษ์โดยอาศัยวงดนตรีที่บรรเลงบันทึกเสียงซึ่งมีเครื่องดนตรีเพียง 4 ชิ้นเท่านั้น แต่นักดนตรีแต่ละท่านมีรสนทางการบรรเลงที่ยอดเยี่ยมเข้าใจถึงอารมณ์เพลงและแนวการดำเนินทำนอง ทำให้ผู้ฟังเกิดสุนทรียะที่ไพเราะได้

ดังนั้นจึงควรศึกษาแนวการดำเนินเม็ตพรายทำนองของครูดนตรีไทยในอดีตเพื่อที่จะนำเอาแนวของท่านมาใช้ปฏิบัติได้ ครูดนตรีไทยในปัจจุบันไม่ควรคิดว่าตนเองมีความสามารถทางดนตรีที่ดีเลิศอยู่แล้วไม่จำเป็นต้องไปใช้แนวทางดำเนินเม็ตพรายทำนองของใครมาบรรเลง ค่านิยมแบบนี้อาจจะทำให้ผู้ที่เรียนดนตรีไทยจะได้รับแต่แนวการบรรเลงที่ไม่หลากหลายเมื่อบรรเลงดนตรีก็คิดว่าทางบรรเลงของตนเองนั้นถูกต้องเมื่อฟังทางของคนอื่นจึงตัดสินว่าทางนั้น

บรรเลงผิด ทั้งที่ทางนั้นอาจจะเป็นมืดพรายทำนองอีกแบบหนึ่งซึ่งตนเองไม่ทราบก็เป็นได้ อย่างเช่นการนำเสนอมืดพรายทำนองระนาดเอกของพระเพลงไพเราะ ซึ่งเป็นมืตพรายที่ในปัจจุบันไม่ค่อยมีผู้บรรเลงกันมากนัก ก็ไม่ควรจะไปตัดสินชี้ขาดว่าทางของท่านโบราณและเซยไม่เข้ายุคเข้าสมัยกับปัจจุบัน ซึ่งเราอาจจะเลยไม่ค่อยสนใจแนวมืตพรายทำนองของโบราณจารย์ โดยหารู้ไม่ว่าเป็นมรดกชิ้นสำคัญที่ท่านได้มอบเอาไว้ให้ศึกษาและเก็บเป็นข้อมูลไว้ว่าทางเพลงของโบราณจารย์มีเอกลักษณ์อย่างไร อันเราสามารถที่จะนำไปบรรเลงและปรับปรุงมืตพรายทำนองของตนเองให้ดีขึ้น

ผู้เขียนได้ทดลองนำเอาทางเพลงนี้ไปลองปรับปรุงให้เป็นมืตพรายทำนองของซอสามสาย เพราะตระหนักว่าเป็นทำนองที่ไพเราะสมควรนำมาเผยแพร่ โดยนำเอามืตพรายบางส่วนไปใช้เป็นทางสำหรับซอสามสายและถ่ายทอดให้กับนักศึกษา จนเกิดเป็นทางเดี่ยวเพลงดอกไม้ไทร 2 ชั้น และได้ยกให้ว่าเป็นทางเดี่ยวของพระเพลงไพเราะเพื่อเป็นเกียรติแก่ท่าน แม้ว่ามืตพรายบางส่วนผู้เขียนจะประพันธ์ขึ้นเอง และพระเพลงไพเราะจะเป็นครุทางระนาดเอกไม่น่าจะนำเอาทางของท่านมาบรรเลงเป็นทางซอสามสายซึ่งแตกต่างกัน อาจจะผิดหลักทางดนตรี แต่ผู้เขียนถือว่ามืตพรายทำนองของโบราณจารย์มีความไพเราะและไม่ค่อยมีผู้ให้ความสนใจนำมาบรรเลง น่าจะนำมาปฏิบัติโดยปรับปรุงให้เข้ากับเครื่องดนตรีที่จะบรรเลงให้เกิดเป็นทางที่ไพเราะได้ ยิ่งมืตพรายทำนองของพระเพลงไพเราะยังมีอีกหลายเพลงที่น่าจะนำมาใช้ได้ แต่ต้องมีมารยาทบอกถึงที่มาให้ชัดเจนมิใช่นำมาเป็นของตนเอง จนผู้อื่นเข้าใจผิด ดังนั้นผู้เขียนจึงยกให้ทางเดี่ยวเพลงดอกไม้ไทร 2 ชั้นที่ประพันธ์ขึ้น เป็นทางของพระเพลงไพเราะซึ่งท่านได้บรรเลงเอาไว้จนเกิดเป็นแรงบันดาลใจให้คิดประพันธ์ขึ้นมานั่นเอง

บรรณานุกรม

หนังสือ

พูนพิศ อมาตยกุล. *สำเนาแห่งสยาม*. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิตยสาร Hi-fi stereo, 2540.)

มนตรี ตราโมท. *ศัพท์สังคีต*. (พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2507.)

วิเชียร กุลตัญญ์ และ มนตรี ตราโมท. *ฟังและเข้าใจเพลงไทย*. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยเชชม, 2523.)

บทความในวารสาร

ภูมิเสวิน, พระยา. "พระเพลงไพเราะ (โสม สุวาทิต)". *วัฒนธรรมไทย*. 15 (พฤศจิกายน 2515)

สัมภาษณ์

มนตรี ตราโมท. สัมภาษณ์ 20 กุมภาพันธ์ 2536.

แผ่นเสียง

แผ่นเสียงตราดิก (Odeon) สีแดง พระราชนิพนธ์สุระปะนะชา มโหรีพระเพลงไพเราะ หม่อมจันทร์
ขับร้อง หมายเลข A229036.